

тивного сільськогосподарського підприємства як власника земельних ділянок і землекористувача, а ст. 12 закону – відповідні обов'язки в галузі використання земельних ділянок.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. Чинні приписи земельного та аграрного законодавства щодо регулювання земельних відносин у сільськогосподарських підприємствах не є досконалими. Фактично законодавство вміщує норми, які визначають лише загальні риси регулювання названих земельних відносин, визначають права та обов'язки власників земель та землекористувачів. Суттєвим недоліком є відсутність будь-яких правових приписів щодо порядку використання земель і передусім земель сільськогосподарського призначення, при здійсненні аграрного господарювання, при виробництві сільськогосподарської продукції з використанням таких земель.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також вивчення змісту земельних правовідносин у сільськогосподарських підприємствах.

Список літератури: 1. Аксененко Г. А. Земельные правоотношения в СССР. – М.: Госюриздат, 1958. – 424 с. 2. Титова Н. Новый земельный кодекс Украины: позитивні та негативні аспекти // Право України. – 2002. – № 4. – С. 70–76 3. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Х.: Консум, 1998. – 224 с. 4. Шульга М. В. Правові питання використання земель сільськогосподарськими кооперативами // Конституція України – основа модернізації держави та суспільства: Матеріали наук. конф. (Харків, 21–22 черв. 2001 р.). / Упоряд.: Ю. М. Грошевий, М. І. Панов. – Х.: Право, 2001. – С. 432–435. 5. Шульга М., Уркевич В. Земля і виробничі сільськогосподарські кооперативи: проблеми правового регулювання // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 2 (33) – 3 (34). – С. 593–600. 6. Ващишин М. Я. Земельні правовідносини у селянських (фермерських) господарствах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Львів. держ. ун-т. – Львів, 2000. – 20 с. 7. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27. 8. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363. 9. Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52. 10. Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261. 11. Уркевич В. Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія. – Х.: Харків юрид., 2007. – С. 121, 122. 12. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Х.: Консум, 1998. – С. 4. 13. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / За ред. В. М. Кравчука. – К.: Істина, 2007. – С. 8. 14. Ващишин М. Я. Поняття земельних відносин, проблеми їх законодавчої регламентації // Науковий вісник Університету «Львівський Ставропігон»: серія юридична. – Львів: Вид-во Університету «Львівський Ставропігон», 2008. – Вип. 1. – С. 49. 15. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.

Надійшла до редакції 13.11.08

В. І. Мельник

ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЧЛЕНСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Серед суб'єктів аграрного господарювання значне місце посідають сільськогосподарські підприємства, які функціонують на засадах членства. До таких підприємств, які ще називають під-

приємствами кооперативного типу, належать сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства та колективні сільськогосподарські підприємства, саме виникнення та функціонування яких без інституту членства є неможливим. Окрім цього, згідно із приписами аграрного законодавства, існує також членство і в особистих селянських господарствах, що додатково підвищує його значення як інституту аграрного права. Таким чином, розробка проблем правового регулювання членства в сільськогосподарських підприємствах має важливе як теоретичне (для подальшого розвитку теорії аграрного права), так і практичне значення (для належного правозастосування приписів аграрного законодавства).

Слід зазначити, що питання правового регулювання членства в сільськогосподарських підприємствах уже порушувалися в роботах учених-аграрників [Див.: 1–6]. Однак вони стосувалися аналізу членства в різних видах сільськогосподарських підприємств, з огляду на що існує потреба звернутися до характеристики правового регулювання членства в сільськогосподарських підприємствах як інтегрованого поняття, правового інституту аграрного права.

Мета даної статті – здійснити аналіз правового регулювання членства в сільськогосподарських підприємствах та зробити відповідні висновки щодо сутності та правової регламентації правового інституту членства в сільськогосподарських підприємствах.

Передусім слід визначити сутність поняття членства. В юридичній літературі право членства в кооперативі визначається як сукупність (система) правових норм (правил) стосовно реалізації конституційного права громадянина стати членом кооперативу, порядку і умов вступу до кооперативу та виходу з його складу, визначення і реалізації його правомочностей як поєднання членських прав та обов'язків, про припинення членства і виходу з кооперативу [7]. Відповідно до цього охарактеризуємо правові приписи, які існують у законодавстві України щодо членства осіб в сільськогосподарських підприємствах, починаючи із сільськогосподарських кооперативів.

Так, ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР [8] визначає, що членом сільськогосподарського кооперативу є фізична або юридична особа, яка зробила вступний і пайовий внески в розмірах, визначених статутом кооперативу, визнає принципи і цілі кооперативу, дотримується вимог його статуту і користується правом ухвального голосу в кооперативі. Закон виділяє два види членства – дійсне та асоційоване. Асоційованими членами кооперативу вважаються фізичні чи юридичні особи, що зробили пайовий внесок і користуються правом дорадчого голосу в кооперативі.

Щодо фізичних осіб, то для набуття членства в сільськогосподарському кооперативі вони мають досягти 16-ти років. Вступ до

кооперативу здійснюється на підставі поданої заяви. Член кооперативу робить вступний і пайовий внески в порядку, визначеному статутом кооперативу. Порядок прийняття осіб до членів сільськогосподарських кооперативів передбачає розгляд їх заяв правлінням (головою) кооперативу. Надалі рішення правління (голови) кооперативу про прийняття до кооперативу підлягає схваленню загальними зборами членів сільськогосподарського кооперативу. Порядок прийняття такого рішення та його схвалення визначається статутом кооперативу (ст.ст. 8 та 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Під час перебування у членських відносинах із сільськогосподарським кооперативом його члени мають такі права: право брати участь в управлінні справами кооперативу; право голосу на загальних зборах кооперативу; право обирати і бути обраним в органи управління кооперативом; право користуватися послугами кооперативу; право одержувати кооперативні виплати та частину доходу кооперативу, що підлягає розподілу між його членами; право одержувати частки доходу на пай (додатковий пай); право одержувати пай у разі виходу з кооперативу і в порядку і термін, визначені статутом кооперативу. Одночасно на членів сільськогосподарських кооперативів покладається обов'язок дотримання статуту та виконання рішень загальних зборів і правління кооперативу (ст. 11 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Окрім наведених положень, Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» містить також приписи стосовно підстав та порядку припинення членства осіб в ньому. Так, згідно зі ст. 10 названого закону, членство в сільськогосподарському кооперативі припиняється у разі: добровільного виходу з кооперативу; припинення трудової участі в діяльності виробничого кооперативу; виключення у випадках і в порядку, визначених статутом кооперативу; несхвалення загальними зборами рішення правління (голови) про прийняття до кооперативу; втрати членом кооперативу – юридичною особою свого статусу; смерті члена кооперативу; реорганізації та ліквідації кооперативу. Порядок та майнові наслідки припинення членства в кооперативі визначаються його статутом.

На відміну від цього, згідно зі ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV [9], членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14 років, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень статуту фермерського господарства. Особливо підкреслюється, що членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом). При створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами

цього фермерського господарства після внесення змін до статуту такого господарства.

Розглядуваний закон визначає права та обов'язки членів фермерського господарства. Так, згідно зі ст. 14 Закону України «Про фермерське господарство», члени фермерського господарства мають право: а) продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину; б) самостійно господарювати на землі; в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію; г) на відшкодування збитків; ґ) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди; д) реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт; е) на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю); є право на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у фермерському господарстві. У той же час на членів фермерського господарства покладуються й певні обов'язки, передбачені ст. 15 Закону України «Про фермерське господарство».

Щодо членів колективних сільськогосподарських підприємств, то відзначимо, що згідно зі ст. 5 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 р. № 2114-ХІІ [10] членство в такому підприємстві ґрунтується на праві добровільного вступу до членів підприємства і безперешкодного виходу зі складу його членів. Членами підприємства можуть бути громадяни, які досягли 16-річного віку, визнають і виконують його статут. Розглядуваний закон надає членам колективних сільськогосподарських підприємств певні права, зокрема, право власності на частину майна підприємства, яку вони одержують при виході з підприємства (ст. 7), право на нарахування частини прибутку залежно від частки у пайовому фонді, права власності на пай, право на одержання паю натурою, грошми або цінними паперами відповідно до розміру та структури пайового фонду або в іншій, за згодою сторін, формі, – у разі виходу з підприємства (ст. 9), право на отримання земельної ділянки у разі виходу члена зі складу підприємства для організації фермерського господарства (ст. 10), право на оплату його праці (ст. 19), право на участь в управлінні справами підприємства (ст. 22), право на отримання паю натурою або грошми чи цінними паперами після задоволення претензій кредиторів, – у разі ліквідації підприємства (ст. 33 Закону).

Незважаючи на те, що особисте селянське господарство не є юридичною особою й не належить до сільськогосподарських підприємств, окремі приписи щодо членства в такому господарстві містяться в Законі України «Про особисте селянське господарство»

від 15 травня 2003 р. № 742-IV [11]. Проте названий закон не визначає членства в таких господарствах, не наводить порядок виникнення та припинення членських відносин у них, а лише вказує на права та обов'язки осіб, що ведуть особисте селянське господарство. Так, згідно зі ст. 7 названого Закону, члени особистого селянського господарства мають право: самостійно господарювати на землі; укладати особисто або через уповноважену особу будь-які угоди, що не суперечать законодавству; реалізовувати надлишки виробленої продукції на ринках, а також заготівельним, переробним підприємствам та організаціям, іншим юридичним і фізичним особам; самостійно здійснювати матеріально-технічне забезпечення власного виробництва; відкривати рахунки в установах банків та отримувати кредити в установленому законодавством порядку; бути членами кредитної спілки та користуватися її послугами; отримувати в установленому законом порядку трудову пенсію, а також інші види соціальної державної допомоги та субсидії; надавати послуги з використанням майна особистого селянського господарства; використовувати в установленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі відповідно до закону; на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом; вільно розпоряджатися належним майном, виробленою сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки; отримувати дорадчі послуги; брати участь у конкурсах сільськогосподарських виробників для отримання бюджетної підтримки відповідно до загальнодержавних і регіональних програм; об'єднуватися на добровільних засадах у виробничі товариства, асоціації, спілки з метою координації своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів тощо відповідно до законодавства України; проводити в установленому законом порядку зовнішньоекономічну діяльність. Одночасно на членів особистого селянського господарства покладаються такі обов'язки: дотримуватися вимог земельного законодавства та законодавства про охорону довкілля; забезпечувати використання земельної ділянки за цільовим призначенням; підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі; не порушувати права власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів; дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних із встановленням земельних сервітутів та охоронних зон; вчасно сплачувати земельний податок або орендну плату; дотримуватися діючих нормативів щодо якості продукції, санітарних, екологічних та інших вимог відповідно до законодавства; надавати сільським, селищним, міським радам необхідні дані щодо їх обліку.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі висновки. У цілому наведені приписи аграрного законодавства України складають правовий інститут членства в сільськогосподарських підприємствах, який має інтегрований характер. Цей інститут включає в себе певні правила щодо виникнення членських відносин, приписи про права та обов'язки членів сільськогосподарських підприємства, а також положення щодо підстав та порядку припинення такого правового зв'язку, як членство між особою та аграрним підприємством. Найбільш докладно відносини щодо членства унормовані Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію». Щодо членства в фермерських господарствах та колективних сільськогосподарських підприємствах, то нормами аграрного законодавства закладено лише загальні підвалини його правового регулювання. Членство в особистих селянських господарствах також недостатньо унормовано приписами Закону України «Про особисте селянське господарство».

Перспективою подальших наукових розвідок з метою розв'язання порушених проблем може бути використання отриманих результатів у подальших наукових дослідженнях, а також розкриття окремих аспектів виникнення та існування членства в конкретних видах сільськогосподарських підприємствах.

Список літератури: 1. Титова Н. Фермерство в Україні: основні правові засади: Питання та відповіді. – Львів: Атлас, 1998. – 184 с. 2. Титова Н. І. Фермер і закон. – Львів, 1996. – 126 с. 3. Шульга М. В., Жушман В. П., Кулинич П. Ф., Уркевич В. Ю. Фермерське господарство: правові засади створення, функціонування та припинення: Навч.-практ. посіб. / За заг. ред. М. В. Шульги. – Х: ТОВ «Одіссей», 2004. – 464 с. 4. Уркевич В. Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія. – Х.: Харків юрид., 2007. – 496 с. 5. Гафурова О. В. Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права та обов'язки членів: – К.: Изд-во МАУП, 2006. – 200 с. 6. Долинська М. С. Фермерські господарства України: землекористування, порядок створення, діяльність та припинення діяльності. – Серія «Юрид. радник». – Х.: Страйд, 2005. – 264 с. 7. Кооперативне право: Підручник / За ред. В. І. Семчика. – К.: Ін Юре, 1998. – С. 91. 8. Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261. 9. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363. 10. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272. 11. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232.

Надійшла до редколегії 06.11.08